

KNINSKA OPERACIJA

Po oslobođenju Šibenika i Drniša, jedinice 26. divizije gonile su raz bijenog neprijatelja prema Kninu. Južno od Knina naišle su na jak otpor. Tada je štab 8. korpusa naredio štabovima divizija da glavne snage izvuku pozadi fronta i prikupe ih s ciljem intenzivne vojno-političke pripreme sređivanja jedinica za konačno oslobođenje Knina, a da manje snage ostave na položajima sa zadatkom da vrše izviđanje i prikupljaju podatke o neprijatelju.

Kako su Nijemci izgubili gotovo cijele teritorije u Dalmaciji i pretrpjeli naročito osjetne gubitke pri povlačenju iz Šibenika, u štabovima je dinica 8. korpusa računalo se na opadanje borbenog morala i vjere u pobedu kod njemačkih vojnika. Očekivalo se da će neprijatelj pod pritiskom snaga 8. korpusa napustiti Knin. Međutim, kasniji događaji pokazali su da to nije bilo realno.

Neprijateljske jedinice koje su se povlačile sa područja srednje i sjeverne Dalmacije prikupljale su se na sektoru Knina. Tu su stigle 264. njemačka pješadijska divizija, dijelovi 373. legionarske divizije, dijelovi 944. artiljerijskog puka, dijelovi 29. puka tvrđavskih pionira, 581. i 58J mornarički streljački bataljon, ostaci 6. i 7. ustaškog združenja, 2. bataljon 3. domobranskog posadnog združenja i Dinarska četnička oblast. Pored njih bilo je još manjih dijelova. Tu se sakupilo oko 14.000 Nijemaca, 1.500 ustaša i domobrana i oko 4.500 četnika. Ukupno oko 20.000 vojnika. Sve te snage bile su pod komandom štaba 15. armijskog korpusa.^{1*)} Pošto Nijemci nisu imali povjerenja u demoralisane ustaše i domobrane, uputili su ih 14. novembra na sektor Bihaća. Dva dana kasnije i štab 15. armijskog korpusa; napustio je Knin i prebacio se u Ostrožac, sjeverno od Bihaća. Na sektor Knina ostali su Nijemci i četnici. Nijemci su odlučili da Knin brane po svaku cijenu, što se vidi i iz naredjenja komandanta 15. njemačkog armijskog korpusa, upućenog komandantu 264. njemačke divizije, u kome se kaže »Svaki oficir postavljen za komandanta, obavezan je da strijelja svako] podčinjenog koji napusti položaj. Oficir, koji ne postupi tako biće kažnjen istom kaznom. Za jedinice koje napuste položaj bez borbe i bez ispaljenej metka, i ne drže se do posljednjeg čovjeka, divizija će narediti streljanje svakog desetog čovjeka.«^{2**)} Za takvu odlučnost Nijemaca da brane Knin štab 8. korpusa i štabovi divizije NOVJ nisu znali. O tome su saznali

^{1*)} Izvještaj štaba 26. divizije od 8. XII 1944. godine (Zbornik V. knj. 31 dok. 27).

^{2**)} Naredjenje komandanta njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa komandantu 264. divizije. 7. IX 1944 (Arhiv VII. mikrofilm London, rolno 2'395).

Nastupanje jedinica 26. divizije prema Kninu. Na slici se vide vješala na kojima su četnici popa Đujića vješali rodoljube

kasnije iz izjava zarobljenih njemačkih oficira. Nijemci su imali razloga za tako stroge mjere prema svojim oficirima pri odbrani Knina. Odbranom Knina vezivali su jake snage 8. korpusa i time im onemogućavali ofanzivne operacije prema Mostaru, Lici ili u pravcu Gračaca. Lapca – Bihaća i dolinom Une. Držanjem Knina Nijemci su obezbjeđivali desni bok i pozadinu snagama na sremskom frontu i povlačenje svojih snaga iz Grčke i Albanije preko Sarajeva i Banjaluke.

Neprijatelj je organizovao kružnu odbranu Knina, iskoristio zatišje i dobro utvrdio posjednute položaje za odbranu. Težište njegove odbrane bilo je južno od Knina. Ispred položaja postavio je protivpješadijska minska polja i protivtenkovske mine na pravcima u čitavoj dubini odbrane.

Stab 8. i 11. korpusa NOVJ su namjeravali da zajedničkim snagama očiste neprijateljska uporišta u Gračacu i duž komunikacije Gračac – Otrić, a sa 26. divizijom duž komunikacije Knin – Otrić i time blokiraju Knin sa sjevera. Uz to bi 19. i 20. divizija vršile pritisak sa juga i jugoistoka, a potom bi se izvršio opšti napad na Knin. U tom pravcu vršile su se pripreme, ali do realizacije te zamisli nije došlo.

Sledstveno toj zamisli 1. dalmatinska proleterska brigada je ujutru 23. novembra izvršila pokret iz Šibenika za Drniš, ostavljajući svoj 5. bataljon kao posadnu jedinicu u Šibeniku, i uveče stigla u Drniš. Odmah je kamionima prebačena u Obrovac da bi, u sklopu 26. divizije, vršila napad na komunikaciju Knin – Otrić. Međutim, ta odluka je izmjenjena i naređeno je da divizija napada Knin sa južne strane, pa je 1. brigada vra-

Slijeva nadesno stoje Bogdan Stupar i Jovo Škrbić; sjede: Niko Aračić Đađa i Vaso Đapić, decembra 1944.

ćena iz Obrovca preko Kistanja i Roškog slapa, u rejon sela Oklaj 24 novembra.

Štab 8. korpusa NOV donio je odluku da napadne i likvidira neprija teljsko uporište u Kninu sa 19. 20. i 26. divizijom, tenkovskom i artilje rijskom brigadom. Dvadeset četvrtog novembra 1944. godine štab korpusi izdao je zapovjest potčinjenim jedinicama za napad. Početak napada od reden je za 26. novembar u 7.30 časova.

Dvadeset šesta divizija, ojačana 1. haubičkim divizionom 105 mm 2, 3, i 4. brdskim divizionom 75 mm, i sa pola tenkovske brigade, dobili je zadatak da izvrši napad na pravcu Drniš – Knin i likvidira neprijatelj ske položaje južno od Knina na dijelu fronta desno – Oštra glavica, Crni glavica i lijevo do rijeke Krke. Na sektoru napada divizije neprijatelj ji držao položaje od Krke, selo Matoši – Vukadini – Colakovići – Bulajuš, (kota 359) – Kula Bulatova – Oštra glavica (kota 543) – Crna glavić (kota 451). Po likvidiranju tih položaja da produži napad i u sadjejtvi sa desnim susjedom ovlada Kninom. Raspored i jačinu neprijateljskih je dinica naša izviđačko-obaveštajna služba nije mogla da utvrdi, jer su s neprijateljske jedinice povlačile sa više pravaca prema Kninu, i bile si iz sastava raznih jedinica, koje su preformirane i dobile nove nazive.

U toku borbe otkriveno je da su se na pravcima napada jedinica 2C divizije nalazili bataljoni iz 891, 892. i 893. puka 264. divizije i dijelov 383. puka 373. divizije.

Desno od 26. divizije napadala je 20. divizija sa sjeveroistočne stran pravcem selo Vrpolje – Knin. Sa jugozapadne strane napadala je 1F divizija na pravcu Radučić – Padane.

Na osnovu procjene situacije i dobivenog zadatka, štab 26. divizije j donio odluku da sa tri brigade izvrši napad, a jednu brigadu da zadrži divizijskoj rezervi. Za realizovanje dobijene odluke štab divizije izdao jj zapovjest 25. novembra 1944. godine.

Prva dalmatinska proleterska brigada, ojačana haubičkim divizionom 1U5 mm. četom tenkova (6 tenkova) i tri blinde (oklopna kola), dva protivtenkova topa 577 mm i jednim protivavionskim mitraljezom 20 mm. imala je zadatak da napada duž komunikacije selo Oklaj – Čitluk – Lisnik – Knin i likvidira neprijateljsku odbranu na djelu fronta od rijeke Krke do sela Dujakovići na liniji sela Grguri – Lisnik (k 367) – selo Miloševići. Osnovni pravac napada brigade je bio Lisnik – selo Ljubač. Poslije zauzimanja neprijateljskih uporišta na Lisniku, Grgurima i Zelićima da produži napad sa dijelom snaga na pravcu selo Cvijanovići – Marijanovići – kota 365, a dijelom snaga od Lisnika u pravcu kota 344 – Ljubač. Po zauzimanju Marijanovića, kota 365 i Ljubača. brigada će glavne snage orijentisati na komunikaciju Drniš – Knin sa ciljem njenog presjecanja u rejonu selo Vujanići – Konj (kota 357) i sadjejtva sa 3. prekomorskom brigadom na zauzimanju neprijateljskog uporišta na Konju i Potkonju.

Desno od 1. brigade napadala je 3. prekomorska udarna brigada na pravcu: Bulajuša (kota 359) – Sv. Nikola – selo Jaramazi.

Jedanaesta dalmatinska udarna brigada napadala je na pravcu: kota 302 (Čulum) – 308 – 360 – Topolje.

Dvanaesta dalmatinska udarna brigada nalazila se u divizijskoj rezervi u rejonu Drniša. Sa ovom brigadom nalazila se u rezervi i četa tenkova (6 tenkova). Artiljerija i tenkovi bili su podijeljeni podjednako po brigadama. Nešto malo više je ojačana 1. dalmatinska brigada.

Inženjerijski bataljon divizije sa inženjerijskim bataljonom tenkove brigade imali su zadatak da pripreme materijal za izgradnju pješačkog prelaza preko Krke u slučaju da Nijemci poruše most južno od Knina.¹⁴⁹⁾

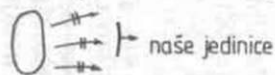
Stab 26. divizije u svojoj odluci o grupisanju snaga za napad nije odredio glavni pravac udara, mada je štab korpusa odredio da težište napada bude na lijevom krilu 26. divizije. Međutim, ta odluka nije realizovana kako u grupisanju jačih snaga na tom pravcu, tako ni sredstvima ojačanja. Prva dalmatinska proleterska brigada koja je napadala na lijevom krilu divizije dobila je nešto uži sektor napada od ostalih brigada, mada je i tako bio previše širok, i bila je ojačana jednim do dva tenka više. Sve tri brigade imale su zadatak da svaka na svom pravcu probije neprijateljsku odbranu. zbog čega su i bile ojačane artiljerijom. Tako da su snage 26. divizije na širokom frontu, u prvoj fazi borbe, lomile vrlo upornu odbranu neprijatelja bez većih rezultata i uz velike žrtve.

Snage neprijatelja koje su se nalazile na dijelu fronta napada 1. brigade bile su (koliko je to bilo moguće utvrditi) djelovi 2. bataljona 892. puka 264. pješađijske divizije. Stab tog bataljona nalazio se u Miloševićima. Prednji kraj odbrane protezao se linijom Grguri – Lisnik – Dujakovići – Skarići. Neprijatelj je izgradio otporne tačke kako po frontu tako po čitavoj dubini odbrane. Naročito je bila utvrđena kota 367 (Lisnik). Na svim položajima bili su izgrađeni bunker i kamena i zakloni. Neprijatelj je koristio sela za organizovanje otpornih tačaka, jer su kuće građene od kamena, tako da je svaka mogla poslužiti kao bunker. Pored toga, neprijatelj je mnogobrojnim minskim poljima štitiu prilaze otpornim tačkama. Na mogućim prolazima tenkova postavio je protivtenkove mine. Protivpešađijske nagazne mine, koje je neprijatelj postavio u ve-

“) Zbornik V, knj. 35, dok. 82. i knj. 36. dok. 27.

LEGENDA:

Situacija 26-30.XI 1944. god.

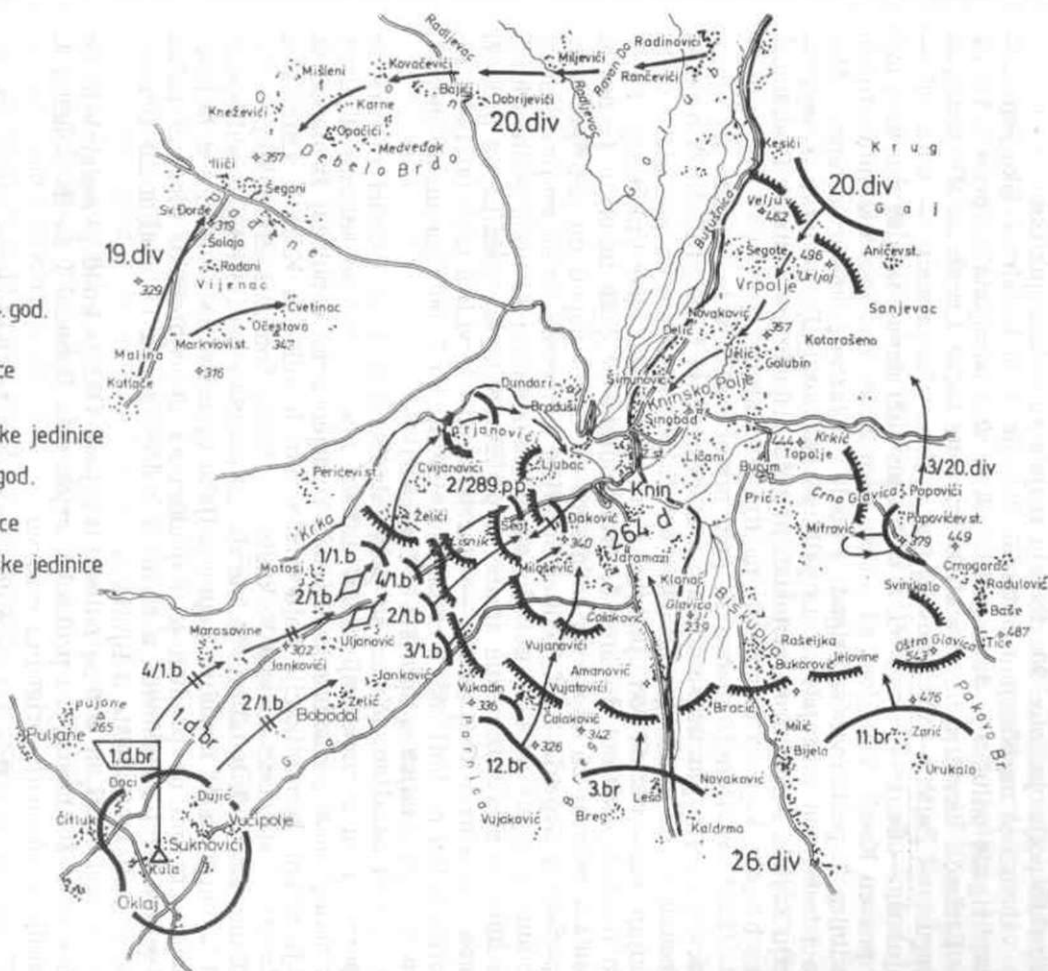

neprijateljske jedinice

Situacija 1-3.XII 1944. god.

neprijateljske jedinice

likom broju, usporavale su napad. Dobro maskirane nagazne mine bilo je teško pronaći i očistiti bez detektora za otkrivanje mina, a takvih aparata bilo je malo. Zbog nemogućnosti čišćenja velikog broja postavljenih minskih polja, jedinice 26. divizije trpjele su velike gubitke.

U vezi sa naređenjem štaba 26. divizije, štab 1. dalmatinske proleter-ske brigade odlučio je da napad izvrši sa dva bataljona na pravcu Lisnik – Ljubač i likvidira neprijateljske otporne tačke Lisnik – Miloševići – Grguri – Zelici – Cvijanovići, i po dubini Marijanovići – kota 365 – Ljubač, – Seat, – Đakovići, a zatim produži napad sa glavnim snagama u pravcu Konja. Bataljoni su u toku noći 25/26. novembra izvršili smjenu jedinica 3. prekomorske brigade i posjeli polazne položaje za napad. Štabovi bataljona nastojali su da prikupe što detaljnije podatke o neprijatelju koji se nalazi pred odsjekom napada brigade, od jedinica Prekomorske brigade koje su se nalazile na tim položajima.

Prvi bataljon je ojačan sa pola minobacačke čete brigade tri minobacača i četiri pionira sa aparatom za otkrivanje i čišćenje minskih polja. Trebalo je da pioniri posluže kao stručnjaci, ne samo da pronalaze i uklanjaju mine već da pod njihovom kontrolom i ostali borci uklanjaju mine. Po izvršenoj smjeni dijelova 3. prekomorske brigade bataljon je posjeo polazni položaj za napad sa zadatkom da izvrši napad na neprijateljska uporišta u Grgurima i Zelićima. Bataljon je trebalo da sa svojim desnim krilom sadjejestvuje sa 3. bataljonom na zauzimanju Lisnika, obuhvatajući tu kotu sa sjeverozapadne strane, a po izvršenju tog zadatka da produži napad na pravcu Cvijanovići – Marijanovići i likvidira neprijateljsku otpornu tačku na koti 365, a zatim sadjejestvuje sa 3. bataljonom na likvidiranju neprijateljskog uporišta u Ljubaču.

Treći bataljon, ojačan sa pola minobacačke čete i četiri pionira sa aparatom za pronalaznje mina u toku noći je izvršio smjenu dijelova 4. bataljona 3. prekomorske brigade i posjeo polazni položaj za napad sa obje strane komunikacije koja vodi preko Lisnika za Knin u visini sela Matasi – sjeverno od sela Vukadin, isključno komunikacija Oklaj – Sv. Nikola. Zadatak bataljona je bio da uz podršku artiljerije i u sadjejestvu sa 1. bataljonom likvidira neprijateljsko uporište na Lisniku i u Miloševićima, potom da produži sa napadom na neprijateljsku otpornu tačku u selima Seat i Đakovići, a zatim u sadjejestvu sa 1. bataljonom zauzme neprijateljsko uporište u Ljubaču.

Drugi bataljon koji se nalazio u rejonu Oklaja imao je zadatak da se do 4 časa 26. novembra prebaci u rejon sela Bobodol i da do dolaska 4. bataljona obrazuje brigadnu rezervu.

Četvrti bataljon još se nalazio na putu iz Obrovca za Oklaj. On je 26. novembra stigao u rejon Oklaj, odakle je odmah prebačen u rejon sela Marasovine, gdje je zadržan u brigadnoj rezervi.

Tehnička četa brigade imala je zadatak da vrši opravku saobraćajnica i da ih očisti od protivtenkovskih mina i time omogući snabdjevanje jedinica i evakuaciju ranjenika, kao i kretanje tenkova.

Prvi haubički divizion imao je zadatak da u toku artiljerijske pripreme tuče koncentričnom vatrom Lisnik i selo Miloševići, gdje se nalazio štab neprijateljskog bataljona. Po prenosu artiljerijske vatre u dubinu neprijateljske odbrane da koncentriše vatru na kotu 365. Artiljerijska priprema počinje u 6.30, a završava u 7.30 časova.

Brigadno previjalište i odeljak divizijske hirurške ekipe nalazili su se u rejonu sela Bobodol (zaselak Zelici).

Prvi bataljon podrškom artiljerije i minobacača uspio je da u prvom naletu zauzme sela Grguri i Želici i da izbije pred Cvijanoviće. Međutim 3. bataljon i pored artiljerijske i minobacačke podrške, nije uspio di zauzme Lisnik. Neprijatelj je sa te kote pružao snažan otpor. Neprestanom mitraljeskom vatrom uspjelo mu je da odbije napad 3. bataljon; i dijelova 1. bataljona koji su vršili napad sa zapadne strane. Pored tog; što je bataljon trpjeo neprijateljsku pješadijsku i artiljerijsku vatru, jedinice bataljona upale su u minska polja, što je u odsudnom momentu juriša usporilo snagu njegovog napada. Poslije prvog neuspjelog juriš; na Lisnik, 3. bataljon je pokušao da zaobiđe tu kotu sa istočne strane, ali taj manevar nije uspio, jer je neprijatelj pružao otpor iz Dujakovića Miloševića. I na ovom pravcu manevar jedinica ometala su minska polja

Ceta tenkova i oklopnih kola koja je podržavala napad bataljoni nije mogla doći do izražaja, jer svaki manevar tenkova i oklopnih kola bio je gotovo sveden na komunikaciju, a i komunikacija je bila minirana po čitavoj dubini neprijateljske odbrane protivtenkovskim minama.

Štab brigade naredio je tada 3. bataljonu da se pomjeri udesno i da sve svoje snage usmjeri na likvidiranje neprijateljskog uporišta u Dujakovićima i Miloševićima. Istovremeno je štab brigade uveo u borbu 2. bataljon između 1. i 3. bataljona, na pravcu duž komunikacije Lisnik – kota 344 – Ljubač. Zadatak bataljona je bio da likvidira neprijateljsko uporište na Lisniku, a zatim da sa 3. bataljonom likvidira neprijatelj; u Miloševićima i Seatu, a sa 1. bataljonom u Ljubaču.

U toku čitavog dana bataljoni su vodili žestoke borbe u nastojanju da zauzmu neprijateljska uporišta na Lisniku i u Miloševićima, ali i pored svih napora, nisu u tom uspjeli. Neprijatelj, uz podršku artiljerije i minobacača, koristeći minsko-eksplozivne prepreke pružao je jak otpor, branili svaki bunker, svaku kuću i svaki rov.

Treća prekomorska brigada, koja je napadala desno od 1. brigade takode nije postigla uspjeh u borbi za Bulajušu (kota 359) i selo Čolaka vići. Ni na ostalim pravcima napada divizije nije došlo do promjene. Neprijatelj je na svim pravcima pružao žilav otpor.

Padom mraka štab 1. dalmatinske brigade naredio je bataljonima da obustave napad i da u toku noći srede jedinice i pripreme za sijede* napad. U toku noći neprijatelj je vršio protivnapade sa ciljem da odbaci jedinice brigade od svojih položaja, ali su bataljoni odbili te napade, tako da nije bilo nikakvih promjena.

Štab brigade je organizovao i vršio pripreme za ponovni napad. Procjenjujući situaciju, došao je do zaključka da je proboj neprijateljske odbrane jedino moguć ako se likvidira neprijateljsko uporište na Lisniku koje je on uporno branio. Na osnovu tako procjenjene situacije štab brigade je odlučio da, koristeći raniji uspjeh 1. bataljona, u borbu uvede brigadnu rezervu, 4. bataljon, na pravcu zapadno od komunikacije koju vodi preko Lisnika za Knin, između sela Grguri i Lisnika sa osnovnim zadatkom da sa sjeverne i sjeverozapadne strane obuhvati Lisnik i u sadjeju sa 2. bataljonom likvidira neprijatelja na njemu, a po zauzeću Lisnika da sadjeju sa 2. i 3. bataljonom na likvidiranju neprijatelja u rejonu sela Miloševići, Seat i Đakovići, a zatim da sadjeju sa 1. bataljonom na likvidiranju neprijateljskog uporišta u Ljubaču.

Prvi bataljon je dobio zadatak da produži napad u pravcu Marijanovića i kole 365, a zatim da usmjeri dještvo na neprijateljsko uporište u Ljubaču, u sadještvo sa 4. bataljonom da likvidira to neprijateljsko uporište i da izbije na lijevu obalu Krke. Drugi i 3. bataljon po likvidiranju snaga neprijatelja u rejonu Miloševića, Seata i Đakovića, vršice napad duž komunikacije Drniš – Knin u pravcu sela Vujanići sa ciljem njenog presjecanja i sadještva sa 3. prekomorskom brigadom na likvidiranju neprijateljskog uporišta na Koniu (kota 357) i Potkonju.

Ujutro 27. novembra, napadu bataljona prethodila je artiljerijska priprema na Lisnik. Milošević, Seat i kotu 365. Uz podršku artiljerije, minobacača i tenkova bataljoni su u 6 časova krenuli u napad.

Prvi bataljon na svom pravcu napada sa grupom tenkova uspio je da zauzme selo Marijanovići i kotu 365 i da izbije sa zapadne strane pred selo Ljubač. Četvrti bataljon napadao je desno od 1. bataljona zaobilazeći Lisnik sa sjeverozapadne strane. U tom vremenu bio je ranjen komandant bataljona Mirko Serbo, tako da je došlo do pometnje. Umjesto da bataljon izvrši bočni udar na Lisnik, kako mu je to bilo naređeno njegove čete su produžile napad u pravcu Ljubača. Ostavljajući Lisnik iza leđa, bataljon je izbio na kotu 344 južno od Ljubača.

Drugi bataljon, uz podršku artiljerije, minobacača i oklopnih kola vršio je napad na Lisnik, ali u tome nije uspio, jer 4. bataljon nije mu sadještvo sa sjeverne i sjeverozapadne strane. Treći bataljon vodio je žestoku borbu za Dujakoviće i Miloševiće. ali bez rezultata.

Proboj neprijateljske odbrane na dijelu fronta Želići, Grguri i Lisnik i ovladavanje selom Marijanovići, kao i izbijanje 1. bataljona na kotu 365 i zapadno od Ljubača, omogućili su 4. i 2. bataljonu da u žestokoj borbi istog dana oko 12 časova zauzmu Lisnik.¹⁵¹⁾ Nijemci nisu ni pokušali da se povuku sa Lisnika. a bataljonima je uspjelo da ga zauzmu tek kada je na njemu bio ubijen i posljednji njemački vojnik. U tim borbama od neprijateljske pješadije i artiljerijske vatre, kao i od protivpješadijskih nagaznih mina veći broj boraca i starješina brigade izbačen je iz stroja. Očito je da je neprijateljska upornost u potpunosti bila u skladu s naredbom da brane položaj do posljednjeg čovjeka. Ovim uspjehom bataljona 1. brigade stvoreni su povoljni uslovi za likvidiranje neprijateljskog uporišta u Ljubaču i izbijanje na lijevu obalu rijeke Krke. Po izvršenju tog zadatka, postojale su realne mogućnosti za napad u pravcu Konja i presjecanje komunikacije Drniš – Knin u rejonu Vujanovića i sadejstvovanje sa jedinicama 3. prekomorske brigade na likvidiranju neprijateljskog uporišta na Konju i Potkonju.

Ovim prodorom bataljona 1. brigade u dubinu neprijateljske odbrane bila je ugrožena neposredna odbrana Knina. Da bi otklonio opasnost prodora jedinica NOVJ u Knin sa južne strane, neprijatelj je istog dana, uz podršku artiljerije i minobacača, izvršio protivnapad na pravcu Knin – Lisnik. U žestokim borbama njemu je uspjelo da odbaci 4. i dijelove 2. bataljona i da pred mrak ponovo zauzme Lisnik. Četvrti bataljon povukao se jugozapadno od Lisnika na liniju Grguri – kota 335. Desno od 4. bataljona nalazili su se 2. i 3. bataljon na ranijim položajima prema Dujakovićima i Miloševićima. Desni bok 1. bataljona je bio izložen opasno-

¹⁵¹⁾ Izvod iz knjige poslatih depeša GS NOV i PO Hrvatske (Zbornik V. knj. 38. dok. 111).

sti da bude odsječen u rejonu Marijanovića od ostalih jedinica brigade, te je zbog toga štab brigade naredio štabu 1. bataljona da izvuče jedinice na liniju Zelici – Grguri kako bi izravnao Front svojih jedinica.

Neprijatelj, ojačan svježom četom, po padu mraka izvršio je novi napad na bataljone 1. brigade, sa ciljem da ih što dalje odbaci, ali taj napad bataljoni su odbili. Na toj liniji brigada je, u toku noći 27/28. i 28. novembra vodila manje borbe i vršila samo dijelom snaga protivnapade. Artiljerija i minobacači podržavali su napade na položaje radi uznemiravanja i ometanja.

Dvadeset osmog novembra, padom mraka, po naređenju štaba 26. divizije, štab 1. brigade naredio je bataljonima da glavninu svojih snaga izvuku iz borbe u obližnja sela, a manje snage da ostave na položaju prema neprijatelju. Njihov zadatak je bio da aktivnim djelstvima uz podršku artiljerije minobacača spriječe napad neprijatelja i time omoguću glavnim snagama brigade da se odmore, srede i pripreme za odlučan napad za konačno oslobođenje Knina. Za to vrijeme i neprijatelj je vršio napade, ali su ga jedinice brigade svaki put odbacile bez angažovanja jačih snaga.

Do 28. novembra, na svim pravcima napada jedinica 8. korpusa nisu postignuti značajniji rezultati. Najbolje rezultate postigle su jedinice 20. divizije na komunikaciji Knin – Strmica. Neprijatelj je pružao otpor i prelazio u protivnapade sa ciljem da povрати izgubljene položaje ili da odbaci jedinice NOVJ od svojih položaja, i ispoljavao je sve jaču aktivnost na pravcu napada 19. divizije da bi održao u svojim rukama komunikaciju Knin – Zrmanja – Velika Popina.

Poslije neuspjelog proboja neprijateljske odbrane sa južne strane Knina, na pravcu napada jedinica 26. divizije, štab 8. korpusa je odlučio da brigadu 20. divizije koja je napadala lijevom stranom Krčića prebaci na desnu stranu i time suzi front te divizije kako bi pojačao pritisak na Knin sa sjeverne strane.

Pored toga što snage 8. korpusa NOVJ nisu postigle značajnije rezultate na zauzimanju većeg prostora, one su nanijele neprijatelju velike gubitke, pa je dovedena u pitanje dalja odbrana Knina.¹⁵¹⁾

U toku 29. i 30. novembra neprijatelj je vršio manje ispade, koje su jedinice 26. divizije redovno odbijale. Pored toga one su sa manjim jedinicama vršile nasilno izviđanje sa ciljem otkrivanja neprijateljevih namjera i intenzivne vojno-političke pripreme za ponovni napad.

Štab 26. divizije, na osnovu procjene situacije, iskustva i zaključaka iz prošlih borbi, donio je odluku da u borbu uvede i svoju rezervu. 12. dalmatinsku brigadu, na pravcu sela Dujakovići – Miloševići između 1. dalmatinske i 3. prekomorske brigade. Na taj način izvršeno je grupisanje jakih snaga na frontu napada od Krke do komunikacije Drniš – Knin. Ovim je odsjek napada 1. brigade bio znatno smanjen.

“) »Posle svega što se dogodilo u rejonu Knina, Štab 15. brdskog armijskog korpusa je došao do zaključka da su mu jedinice u rejonu Knina dovedene u veoma težak položaj, i neće moći izdržati u daljim borbama, tim pre što su pretrpeli« znatne gubitke i bile sabijene na vrlo uzan prostor u obliku džaka sa uskim otvorom prema Zrmanji. Da bi izbegao najgore, on je od Štaba grupe armija »E*« zatražio odobrenje da napusti Knin. Kako nije bilo drugog izlaza, ovaj Štab se i tim složio i naredio mu je da odbranu organizuje na povoljnijem položaju sjeverni od Knina.« Todor Radošević, n. d., str. 259.

Za taj napad za oslobođenje Knina 1. dalmatinska proleterska brigada bila je ojačana sa 10 tenkova, 6 oklopnih kola (blinda), četiri protivoklopna topa 57 mm i dva protivavionska mitraljeza 20 mm. Zadatak brigade nije se bitno razlikovao od ranijeg zadatka, jedino što je sada imala uži odsjek napada i mogućnost da usmjeri svoje glavne snage na dva neprijateljska uporišta Marjanoviće i Ljubač.

Ujutro 1. decembra, napadu jedinica prethodila je artiljerijska priprema a u 7 časova otpočeo je napad pješadije.

Prva brigada, podrškom artiljerije i minobacača, kao i grupe tenkova i oklopnih kola, usmjerila je glavni udar na neprijateljsko uporište u rejonu Marjanovića i kote 365 a pomoćnim snagama na selo Seat i kotu 344. I pored snažne podrške artiljerije i tenkova i odlučnog juriša jedinica, u prvim napadima nije uspjela da likvidira neprijateljsko uporište. U toku dana neprijatelj je iz Knina dovlačio pojačanja u Marjanoviće, tako da se čitavog dana vodila žestoka borba za to selo. Isto tako desno krilo brigade vodilo je žestoku borbu za Seat i kotu 344. Početkom mraka borba je postajala sve žešća, uz podršku artiljerije i minobacača i krajnjim naporima pješadije i tenkova, oko 23 časa slomljen je otpor neprijatelja u rejonu Marjanovića, Seata i kote 344.

Istog dana desno od 1. brigade, 12. brigada vodila je žestoke borbe za Dujakoviće i Miloševiče, 3. prekomorska brigada u rejonu Sv. Nikola i za Kneževiče, a 13. brigada vodila je borbe za Crnu glavicu.

Ujutro 2. decembra bataljoni 1. brigade nastavili su napade na neprijateljska uporišta u Ljubaču i Đakovićima. Čitav dan jedinice su vodile uporne i žestoke borbe i nastojale da podrškom artiljerije, zajedno sa grupom tenkova i oklopnih kola, likvidiraju uporišta. Međutim, neprijatelj je grčevito branio svaki bunker, zaklon i svaku kuću. Ponovilo se ono isto kao i u selu Marjanovići da je trebalo potpuno uništiti neprijatelja radi zauzimanja jedne za drugom otporne tačke. Borba za Ljubač i Đakoviće trajala je nesmanjenom žestinom sve do dva sata 3. decembra, kad je pješadiji i tenkovima uspjelo da likvidiraju neprijateljska uporišta.

Dvanaesta brigada zauzela je neprijateljsko uporište u Miloševičima i vodila borbu za selo Jaramaz. Treća prekomorska brigada zauzela je neprijateljsko uporište u rejonu Sv. Nikole.

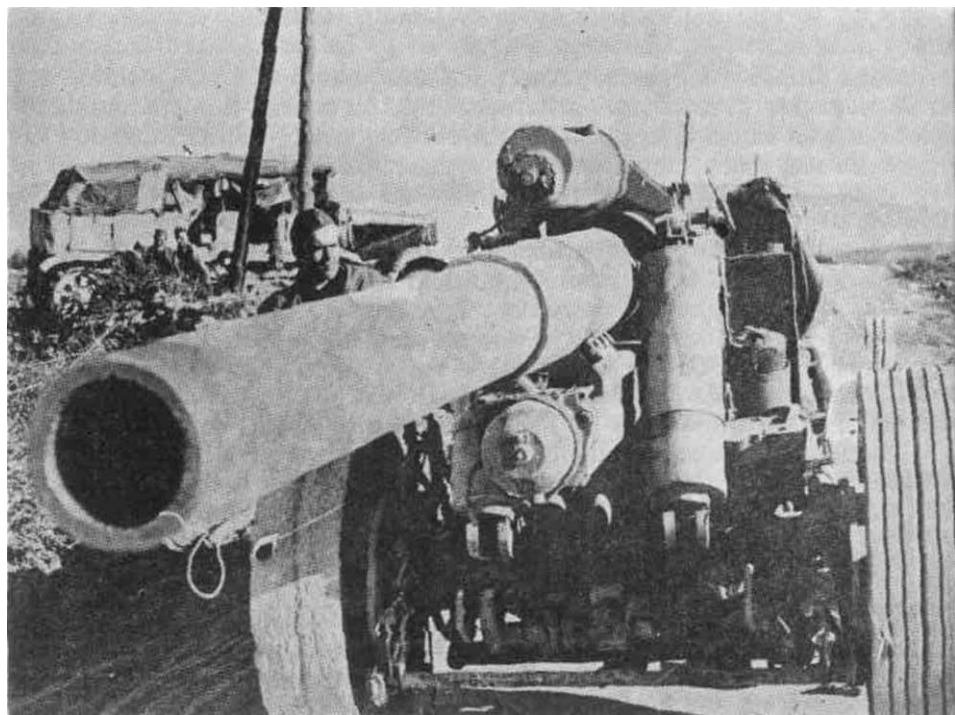
Još dok se vodila borba za Ljubač i Miloševiče, štab 26. divizije naredio je štabovima 1. i 12. brigade da upute po jedan bataljon na most na Krki južno od Knina. Bataljoni su stigli do mosta u 3 časa. Kada je primjetio nailazak bataljona na lijevu stranu mosta, neprijatelj je srušio most, iako su se njegove snage nalazile na lijevoj obali Krke.

Poslije zauzimanja neprijateljskih uporišta u Ljubaču i s. Đakovićima, bataljoni 1. brigade zajedno sa tenkovima, produžili su napad u pravcu Konja i izbili na komunikaciju u rejonu Vujanica. Time i jakim pritiskom 12. brigade na Jaramaze i 3. prekomorske brigade sa juga na kotu 357, došlo je do razbijanja neprijateljske odbrane na tom prostoru. Te snage neprijatelja bile su odsječene od Knina i dijelimično uništene, a ostatak zarobljen.

Trećeg decembra između 3 i 4 časa jedinice 26. divizije prodrle su u Knin, gdje su se spojile sa jedinicama 20. divizije koje su u grad prodrle sa sjeverne strane. Neprijateljske jedinice povlačile su se iz Knina u pravcu Zagrovića. Čitav dan 3. decembra vođene su borbe u rejonu sela

Minobacačka četa na položaju kod Knina, novembra 1944.

Baterija haubica 155 mm na položaju južno od Knina, novembra 1944.

Uništeno i zaplijenjeno oružje i oprema u borbama za oslobođenje Knina, decembra 1944.

Bradoši i Dundari sjeverozapadno od Knina. Neprijateljske jedinice koje su se pokušale probiti prema Zrmanji bile su većim dijelom uništene i zarobljene od snaga 8. korpusa NOVJ, što su i sami Nijemci priznali.¹⁵¹⁾

U teškim i napornim borbama za oslobođenje Knina došla je do punog izražaja velika upornost i izdržljivost boraca i rukovodilaca. Sve jedinice su ulagale krajnje napore da postignu pobjedu nad neprijateljem. Time je još jednom potvrđen visoki borbeni moral boraca i rukovodilaca NOVJ. Borci podoficiri i oficiri i politički komesari 26. divizije za nesebično zalaganje, junaštvo, istrajnost i postignute uspjehe, pohvaljeni su Naredbom štaba 8. korpusa od 4. decembra 1944. godine, Naredbom Glavnog štaba NOV i POH od 6. decembra i naredbom vrhovnog komandanta NOV i POJ, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, od 10. decembra 1944. godine.¹⁵³⁾

Na odsjeku napada 1. dalmatinske proleterske brigade nanijeti su neprijatelju veliki gubici u ljudstvu i materijalu. U borbama koje su trajale od 24. novembra do 3. decembra 1944. godine, ubijeno je 336 nepri-

¹⁵¹⁾ U knjizi »Ratište u Hrvatskoj«, na str. 212, Franz Schraml piše o borbama kod Knina: »Neprijatelj nastavlja svoje jake napade na cjelom frontu. Kod 383 pješadijskog puka, Padani (mjesto) okruženi. Grupi ne polazi za rukom da se probije. Pala je u zarobljeništvo. Svi zamjenici su pali u partizanske ruke. oko 600 ranjenika. 373. divizija pretrpjela težak udarac. 264. divizija se može smatrati uništenom. Jednoj grupi od 200 ljudi pod ličnim vodstvom komandanta divizije je pošto za rukom da se probije ka sjeveru, duž željezničke pruge«.

¹⁵²⁾ Zbornik II, knj. 1, str. 563 i Zbornik V. knj. 36, dok. 27

jateljskih vojnika, 32 podoficira i četiri oficira. Taj podatak odnosi se samo na ono što je nađeno na položajima gdje je brigada vodila borbe, i uglavnom posljednjeg dana. Tu nijesu uračunati poginuli njemački vojnici koje su Nijemci sahranili prethodnih dana. Sami Nijemci kažu da je 373. legionarska divizija pretrpila velike gubitke a 264. njemačka divizija mogla se smatrati uništenom. Jedino se izvuklo iz Knina sa komandantom te divizije oko 200 vojnika. Neprijatelj je izvlačio ranjene sa položaja i sklanjao u željeznički tunel. Oko 600 njemačkih ranjenika pak je u ruke jedinica NOVJ. Naravno, to su rezultati jedinica 8. korpusa NOV

Brigada je na svom odsjeku zaplijenila 22 puškomitraljeza (»šarca«) dva mitraljeza (»šoše«), dva puškomitraljeza (»zbrojevke«), 9 protivavionskih mitraljeza (»flakova«) 225 pušaka, četiri tromblona, jedan kamion 18 telefona, jedan protivkolski top. 155 sanduka municije, 8 bicikala, 11 pištolja, tri njemačka protivoklopna ručna bacača (bazuke) i tri laka bacača. tri automata, a tri protivkolska topa su uništena.

Gubici 1. dalmatinske brigade bili su: 61 poginuo, 262 ranjena borca 15 nestalih. Od poginulih je bilo 17 rukovodilaca.

Poslije oslobođenja Knina jedinice 26. divizije bile su raspoređene duž dalmatinske obale od Krke do ušća Cetine.

PONOVO u ŠIBENIKU

Po završenoj operaciji za oslobođenje Knina 1. dalmatinska proleterska brigada razmjestila se na sektoru Šibenika, gdje je ostala na odmoru do kraja januara 1945. godine. Tada je rasformiran 5. (šibenski) bataljon i njegovim ljudstvom popunjeni su ostali bataljoni. Za to vrijeme i jedinicama brigade planski su se odvijale pripreme za predstojeće operacije. Postavilo se kao glavni zadatak upoznati i obučiti borce u osnovnim znanjima vojne vještine za vođenje borbi u raznim uslovima i u rukovanju raznim vrstama oružja, starješine je takođe trebalo što bolje obučiti za rukovođenje jedinicama u savremenim uslovima ratovanja. Obuka boraca bila je potrebna tim više jer se brigada u tom vremenu popunjavala mobilisanim borcima, koji nisu imali ni osnovno vojničko znanje. Iste tako, trebalo je politički pripremiti borce, a naročito novomobilisane i one koji su prešli iz neprijateljskih formacija. Velika većina tih boraca mahom je znala o ciljevima naše borbe.

Pored toga, nastavljalo se i takmičenje između jedinica u okviru divizije i u okviru brigade. Uslovi takmičenja bila su sva pitanja rada i života svake jedinice i pojedinca. Takmičenje je dobijalo sve šire razmjere, jer se odvijalo u periodu ofanzivnih operacija NOVJ za konačno oslobođenje naše zemlje.

U tom duhu štab brigade je razradio plan vojne obuke, moralno-političkog uzdizanja boraca i rukovodilaca i kulturno-prosvjetnog rada po jedinicama. U planu vojne obuke naročito je bila poklonjena pažnja borbena, obuci, razvijanju u streljački stroj i načinu prebacivanja i korištenja zemljišta u zauzimanju zaklona. Svaki borac je morao da nauči da rukuje oružjem kojim je bio zadužen. Strojeva obuka izvodila se radi učvršćenja discipline i vojnčkog izgleda jedinice i svakog borca. Starješine su obučavane i rukovođenju jedinicama, naročito prebacivanju jedinica u borbi i kako treba koristiti podršku artiljerije, minobacača i mitraljeza. Za komandire od-

jeljenja i vodova u brigadi su organizovani kursevi koji su trajali 30 dana. Kroz kurseve gotovo da su prošli svi komandiri odjeljenja i vodova. Organizovani su i ostali kursevi: izviđački, sanitetski, intendantski i veterinarski. Kursevima je ublažavan nedostatak stručnog kadra, naročito u sanitetu brigade. Pri intendanturi brigade organizovane su radionice – obučarska i krojačka.

Po jedinicama brigade odvijao se intenzivan partijsko-politički rad. Za što uspješniji rad na moralno-političkom uzdizanju boraca i rukovodilaca naročito su se angažovali partijsko-politički rukovodioci, partijske i skojev-ske organizacije i svaki član KPJ i SKOJ-a. Velika pažnja bila je poklonjena radu sa borcima koji su mobilisani za popunu jedinica brigade i onima koji su došli iz neprijateljskih redova – kako bi upoznali ciljeve naše borbe. Sa tim borcima temeljito su prorađivane odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a i ostale aktuelne teme. Radi što bržeg saživljavanja novih boraca sa sredinom u koju su došli, poklonjena je pažnja drugarskim odnosima između njih i starijih boraca i starješina. U brigadi je organizovan partijsko-politički kurs u trajanju od 20 dana. Kursom su obuhvaćena po 24 slušaoca.

Garancija za uspješan rad bila je snaga Partije, koja je imala izgrađene jasne stavove u svim pitanjima rada i života jedinica. U to vrijeme u brigadi je bilo oko 405 članova KPJ (u rashodu 44), 32 kandidata za članove KPJ (u rashodu 2) i oko 394 članova SKOJ-a (u rashodu 38). Ukupno su bila organizovana 924 borca i starješine, što je bilo skoro polovina sastava brigade. Ovo je predstavljalo veliki potencijal za izvršavanje svih zadataka koji su se pred brigadom postavljali.

Brojno stanje članova partije i članova SKOJ-a po jedinicama brigade je izgledalo ovako:

- 1. bataljon: članova KPJ 80 (u rashodu 6), kandidata 1, članova SKOJ-a 61;
- 2. bataljon: članova KPJ 70 (u rashodu 10), kandidata 7, članova SKOJ-a 53;
- 3. bataljon: članova KPJ 75 (u rashodu 9), kandidata 6, članova SKOJ-a 96;
- 4. bataljon: članova KPJ 45 (u rashodu 2), kandidat 1, članova SKOJ-a 22;
- minobacačka četa: 9 članova KPJ (u rashodu 2), kandidat 1, članova SKOJ-a 25;
- četa za vezu: 20 članova KPJ, kandidata 2, članova SKOJ-a 11;
- tehničko-minerska četa: 5 članova KPJ (u rashodu 4), članova SKOJ-a 7;
- brigadna previjalište: 11 članova KPJ, članova SKOJ-a 8;
- intendantura: 7 članova KPJ, kandidat 1, članova SKOJ-a 15;
- bojna komora: 4 člana KPJ, kandidat 1;
- prateća četa: 13 članova KPJ, članova SKOJ-a 16;
- štab brigade: 7 članova KPJ.

U rashodu se računao samo broj koji se liječio u brigadnoj ambulanti i u divizijskoj bolnici, a trebalo je da se ubrzo vrate u brigadu.¹⁵¹⁾

¹⁵¹⁾ Izvještaj o radu partijske organizacije 1. dalmatinske proleterske brigade za novembar 1944. god. dostavljen CK KPJ (Arhiv VII, mikrofilm CK KPH. rolna 1. snimak 676–700).

Uslovi za kulturno-prosvjetni rad su bili vrlo dobri. Kulturno-prosvjetni odbor brigade povezao se i uspješno sarađivao sa kulturno-prosvjetnim radnicima Šibenika. Organizovana su kvalitetna predavanja. Pripremame su i izvođene priredbe po jedinicama i pozorišne predstave. Brigada je imala dobro uvježban pjevački hor, dramsku sekciju i folklor nu grupu. Kulturno-zabavni rad u brigadi u to vrijeme je unapređen a i tehnička opremljenost im je bila na znatno većem nivou. Priredbi koje su održavane u zgradi Narodnog pozorišta u Šibeniku, u zajednici sa kulturno-prosvjetnim radnicima Šibenika, bile su na zavidnom nivou i dobro posjećene. Naročita briga je bila poklonjena opismenjavanju boraca. Uređivani su i izdavani brigadni i bataljonski listovi. Po četama! su izdavane zidne novine, u kojima su se iznosile dobre i loše strane stanja u četama. Na duhovit način iznosile su se karakterne osobine svakoj pojedinca, bez obzira na to da li je bio borac ili rukovodilac, tako si razvijala zdrava i konstruktivna kritika, što je pozitivno uticalo na otklanjanje slabosti u jedinicama i kod pojedinaca. Po jedinicama se izvodila i fizička obuka, od koje je dio bio obavezan, a jedan dio sloboda: (fudbal, trčanje, skakanje udalj i ostale discipline).

ORGANIZACIONO STANJE BRIGADE FEBRUARA 1945. GODINE

U sastavu brigade februara 1945. godine bila su četiri bataljona, mi nobacačka četa, četa za vezu. inženjerska četa, prateća četa, izviđač vod i brigadno previjalište. U intendanturi brigade kao novina bila je formirana bojna komora na čelu sa šefom komore. On je bio odgovoran za čuvanje, transport i snabdjevanje jedinica municijom i za popravku oružja. Postojao je i referent za veterinu. Bataljoni su imali u svom sastavu po tri streljačke i po jednu prateću četvu. vod za vezu, intendanta i referenta saniteta. Brojno stanje brigade bilo je oko 2.000 ljudi, ali se on često mijenjalo uslijed gubitaka i ranjavanja i stalnog obnavljanja po punom.

Izvršena su i kadrovska pomjeranja u štabu brigade i nekim štabovima bataljona. Komandant brigade, major Bogdan Stupar, postavljen je na dužnost načelnika štaba 26. divizije, a na njegovo mjesto postavljen je načelnik štaba brigade, kapetan Vaso Đapić. Komesar brigade. Vladimir Marković Inđo, premješten je u Mornaricu NOVJ, a na njegovo mjesto postavljen je Nikola Aračić Đađa. Na dužnost zamjenika komandanta brigade postavljen je dotadašnji komandant 3. bataljon kapetan Stevo Vagić, na dužnost načelnika štaba brigade postavljen je kapetan Stevo Pećanac, do tada komandant bataljona u 2. dalmatinskoj preleterskoj brigadi. Na dužnosti pomoćnika komesara brigade od 7. februara 1945. godine se nalazio Mujo Ibrahimpašić, intendanta brigade Jov **Skrbić** i referenta saniteta Marko **Sarić**. Na dužnost komandanta 3. bataljona postavljen je kapetan Jozo Jurišić, do tada zamjenik komandanta istog bataljona, a na dužnost komandanta 4. bataljona postavljen je Nikola Solić – Stričević.